

היבטים לשוניים עקב עו

דקדוקי קריאה בפרשה ובהפטרה ובראשון של ראה

ז	יב וְשִׁמְרֶתֶם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם: מוטעם מרכא-טיפחא ולא טיפחא-מרכא
ז	יג וְאַתְּבָדָךְ: העמדה קלה בוא"ו למנוע הבלעת האל"ף החטופה, הטעמה משנית בה"א, והב"ת אחריה בשווא נע: ו-א-ה-בָּךְ. וּבִרְכָךְ: כ"ף ראשונה בשווא נח למרות הקושי. לָתֶת לָךְ: טעם נסוג אחור ללמ"ד
ז	טז נָתַן לָךְ: אין טעם נסוג אחור לנו"ן
ז	כד וְהֶאֱבַדְתָּ: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת האל"ף
ז	כה וְלִקְחֶתָ לָךְ: תיבת וְלִקְחֶתָ במלרע ואין טעם נסוג אחור, כנ"ל בהמשך הפסוק תִּנְקֶשׁ בּוֹ
ח	א אֲשֶׁר אֲנִי מַצִּיחַ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת: יש להאין את קריאת תיבת הַיּוֹם המוטעמת בטפחא, מפסיק עיקרי, להסמיכה לתיבה שלפניה שלא יישמע כאילו התביר מפסיק גדול ממנו: אֲשֶׁר אֲנִי מַצִּיחַ הַיּוֹם - תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת
ח	ב הוֹלִיכָךְ: כ"ף ראשונה בשווא נע ולא בחטף. אֶלְהִיךָ זָה: שני תבירים מתרדפים. עֲנִתָךְ: דגש חזק בנו"ן, מלשון עינוי, כן הדבר גם בהמשך הפרק פס' טז
ח	ג וַיַּעֲנֶךָ: הו"ד בשווא נח לא בפתח והנו"ן דגושה ובשווא נע, מלשון עינוי
ח	ה יִסֶּר: יו"ד ראשונה בשווא נע, יו"ד שנייה בפתח. מִיִּסְרָךְ: כ"ף סופית דגושה
ח	ז נִחְלִי מִיָּם: טעם נסוג אחור לנו"ן. הנו"ן במונח והמילה איננה מוקפת
ח	ט תֹּאכַל-כָּל-בָּהּ: געיה בת"ו. לֹא-תִחַסֵּר כָּל בָּהּ: טעם טפחא בתיבת כָּל
ח	י וְאִכְלָתָ וְשִׁבַּעְתָּ וּבִרְכָתָ: הראשונה במלרע והשנייה במלעיל עקב ההפסק, והשלישית שוב מלרע. נָתַן-לָךְ: געיה בנו"ן
ח	יא הַשֹּׁמֵר: במלעיל
ח	טו הַמּוֹלִיכָךְ: כ"ף ראשונה בשווא נע
ח	טז הַמֵּאֲכִלָךְ: הטעמה משנית בקדמא בכ"ף והלמ"ד אחריה בשווא נע. לְהִיטְבָךְ: געיה בטי"ת, והב"ת אחריה בשווא נע
ח	יז עָשָׂה לִי: טעם נסוג אחור לעי"ן
ח	יט וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ: אף על פי שהוא ו' ההיפוך הטעם נשאר בו'.
ט	ג וְהֶאֱבַדְתָּם: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת האל"ף החטופה
ט	ה וּבִיִּשְׂרָאֵל: הב"ת בשווא נח
ט	י בְּאַצְבָּע: במלרע
ט	יד וְאַעֲשֶׂה: העמדה קלה באל"ף למנוע הבלעת העי"ן החטופה
ט	טז וְאַרְאֶה: במלעיל
ט	כא לִקְחֶתִּי: במלעיל
ט	כ הֵאֱבַדְתָּם אֶת אֲרֻבָּעִים: את במונח ולא במקף

ט כו בְּגִדְלָךְ: הגימ"ל בקמץ קטן	
י א פָּסָל-לָךְ: הסמ"ך בקמץ קטן ויש להיזהר לא להדביק את התיבות	
י ב וְאָכְתָּב: הוא"ו בשווא נע	
י ה וַיְהִי שֵׁם: טעם נסוג אחור ליו"ד הראשונה	
י ו נָסַעו: הטעמה משנית בנו"ן	
י ז נָחֲלִי מַיִם: טעם נסוג אחור לנו"ן, תיבת נַחֲלִי מוטעמת במרכא במדויקים	
י יא וַיָּבֹאוּ וַיִּירָשׁוּ: בשתי התיבות, הוא"ו בשווא נע (לשון עתיד)	
י יז וַאֲדֹנָי: האל"ף מנוקדת בחטף ויש להשמיעה ¹ va'adone	
י יח לָתֵת לוֹ: טעם נסוג אחור ללמ"ד הראשונה	
י יט וַאֲהַבְתֶּם: העמדה קלה בוא"ו למנוע הבלעת האל"ף החטופה	
י כ ד בְּרִדְפֶּם: הרי"ש הקמץ קטן	
י כ ז אֶת-כָּל-מַעֲשֶׂה: את במקף ולא בתביר	
י י וְהִשְׁקִיתָ: במלעיל ²	
י יג וּלְעֲבָדוֹ: הלמ"ד בשווא נח והעי"ן בקמץ חטוף, יש להקפיד על קריאת העי"ן, החלפתה באל"ף משנה את משמעות הכתוב	
י יז וַחֲרָה אֶף-ה': יש להקפיד על הפרדת התיבות שלא יישמע חו"ח 'וַחֲרָף'	
י טז פֶּן יִפְתָּה: מוטעם במרכא טיפחא, כך במדויקים	
י כא נִשְׁפָּע: יש להקפיד על קריאת העי"ן, החלפתה בה"א משנה את משמעות הכתוב	
י כב וּלְדַבְּקָה-בּוֹ: ללא געיא בוי"ו החיבור, השווא בלמ"ד נח. הבי"ת במילה השנייה ללא דגש	
כמה דקדוקים בפרשת "והיה אם שמע":	
וּלְעֲבָדוֹ: הע' בקמץ חטוף, המילה וּלְעֲבָדוֹ שייכת לקטע שלפניה, ולכן לא להפריד בין אֱלֹהֵיכֶם ובין וּלְעֲבָדוֹ, ולא להדביק וּלְעֲבָדוֹ עם בְּכָל לַבְבָּכֶם.	
וּנְתַתִּי (X2) וַאֲסַפְתָּ: שתיהן במלרע	
פֶּן יִפְתָּה: ה' צריכה להישמע ולא להיקרא כא', ולא לבלוע איתה את הנ': פִּנְפְּתָה.	
וְעַבְדְתֶם הד' בשווא נח, ולכן הקורא ועבַדְתֶּם משתבש. מי שאינו מבחין בין ד' דגושה לרפויה עלול להתקשות לקרוא אותה נחה, וגם עלול להבליע אותה בת' שלאחריה. לכן, או ילמד את לשונו לקרוא ד' רפויה כדינה [th באנגלית במילה the], או ילמד את לשונו לקרוא ד' לפני ת' דגושה ושתייהן תשמענה.	
וּלְמַדְתֶּם: הערה כנ"ל כמו וְעַבְדְתֶם.	
וַיִּשְׁכַּבְּךָ: הב' אחרי הו' היא בשווא נח אע"פ שיש געיא לפנייה.	
הפטרת פרשת עקב ישעיהו מט יד – נא ג:	
מט יז וּמַחֲרִיבֶיךָ: החי"ת חטופה ולא בשווא נח	

¹ כאן אין הכלל "מש"ה מוציא וכל"ב מכניס" מתקיים

² כאן יש עבר פשוט, לא וי"ו ההיפוך אלא וי"ו החיבור

מט יח כָּלֶם נִקְבְּצוּ בְּאוֹ-לֵךְ: טעם טפחא בתיבת כָּלֶם. נִקְבְּצוּ בָּאוּ לא להוסיף ו'ו לפני הבי"ת³. תי-
אָנִי: במלעיל. וְתִקְשְׁרִים: געיה בוא"ו אך התי"ו אחריה בשווא נח
מט יט חֲרַבְתִּיךָ: החי"ת בקמץ קטן. תִּצְרִי: הצד"י בשווא נע
מט כ גִּשָּׁה-לִי: דגש חזק בלמ"ד מדין דחיק
מט כא יֵלֶד-לִי: געיה ביו"ד. אִיפָּה: במלרע
מט כב תִּנְשְׂאָנָה: שי"ן שמאלית
מט כג אֲמַנִּיךָ: המ"ם בשווא נע. יִשְׁתַּחֲוּ לָךְ: טעם נסוג אחור לת"ו. וַיִּדְעָתָ: העי"ן בפתח
מט כו וְהֶאֱכַלְתִּי: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת האל"ף החטופה, ובמלרע. וְכַעֲסִים דָּמָם יִשְׁכָּרוֹן:
טעם טפחא בתיבת וְכַעֲסִים, תיבת יִשְׁכָּרוֹן במלרע
נ ד נָתַן לִי: טעם נסוג אחור לנר"ן הראשונה
נ ה פָּתַח-לִי: הגעיה בתי"ו ולא בפ"א
נ ז יַעֲזֹר-לִי: הזי"ן בקמץ קטן, כן הדבר בהמשך בפס' ט
נ ח נַעֲמָדָה יַחַד: טעם נסוג אחור לנר"ן⁴
נ יא קִדְחִי אֵשׁ: טעם נסוג אחור לקר"ף
נא א רָדַפִּי צֶדֶק: טעם נסוג אחור לרי"ש. חֲצַבְתָּם... נִקְרָתָם: שתיהם במלרע
נא ב וַאֲבָרְכֵהוּ וְאַרְבָּהוּ: בתיבה הראשונה הוא"ו בפתח והרי"ש בשווא נע ובשנייה הוא"ו בשווא⁵
נא ג יִמָּצָא בָּהּ: טעם נסוג אחור למ"ם
ראשון של פרשת ראה:
יב ב עֲבָדוּ-נֶשֶׁם הַגּוֹיִם: געיה בעי"ן, יש להקפיד על הפרדת התיבות שלא יישמע 'עבדו שמה גוים'
יב ו מַעֲשֵׂי־רַחֲמֵיכֶם: העי"ן בשווא נח והשי"ן אחריה בשווא נע
יב ז בִּרְכָךְ: הכ"ף הראשונה בשווא נח למרות הקושי
יב י וַיִּשְׁבְּתָם-בְּטַח: געיה בוא"ו

ח ח אֶרֶץ חֹטֵה וְשֹׁעֲרָה וְגִפְנֵי וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ-זֵית שֶׁמֶן וְדִבְשׁ:
פרשה וטבעה ד'ר משה רענן שבת בשבתו עקב עו
"שבעת המינים" הם שבעה מינים שמנתה התורה כשבחה של ארץ ישראל.
הדבש על פי המפרשים הוא דבש תמרים ואם כן כל המינים הם צמחים. בין
שבעת המינים נכללות שלוש קבוצות שסדרן הפנימי קובע את חשיבות הגידול.
חיטה ושעורה הן מיני דגן כאשר חיטה חשובה משעורה. גפן, תאנה ורימון הם
פירות שביניהם הגפן החשובה ביותר. זית שמן ודבש הם תוצרתם של הזית
והתמר וביניהם השמן חשוב מדבש התמרים. דירוג זה מתורגם להלכות קדימה
בברכות: "במאי פליגי? א"ר ירמיה: להקדים, דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק;

³ עלול להיגרם עקב סיום הברת או במילה הראשונה, להוסיף "ויו" החיבור" דמיוני.

⁴ בודדים המקרים במקרא בהם הטעם נסוג אחור שתי הברות (כמו בשירת הים 'נערמו מים')

⁵ זו וא"ו החיבור, ולכן אין היא בקמץ.

כל המוקדם בפסוק זה, מוקדם לברכה, שנאמר: 'אֶרֶץ חֹטָא וְשֹׁעֲרָהּ, וְגִפֶּן וְתֹאנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדִבְשׁ' (ברכות מא.א). שאלה שעסקו בה רבים היא מה ייחודם של שבעת המינים בהשוואה למינים אחרים שהיו מצויים בארץ בתקופת המקרא. הכוונה היא הן לגידולים חד-שנתיים (ירקות, דגניים וקטניות) והן לגידולים מבין עצי הפרי. לשאלה זו ניתנו תשובות רבות, מהן קשורות למעמדם של שבעת המינים כגידול חקלאי ומהן למה שהם מסמלים.



**רימון בפסיפס בית הכנסת של מעון-גירים לפני כאלף וחמש מאות שנה
מעמדם של "שבעת המינים" כגידול חקלאי**

נדמה לי שתנאי הכרחי לניסיון למצוא מכנה משותף לכל שבעת המינים הוא סקירת המינים שהיו בארץ בתקופה שבה נבחרו שבעת המינים. על רקע המינים שלא נבחרו נוכל להבין טוב יותר מה היה ייחודם של "שבעת הנבחרים". סקירה זו חייבת להביא בחשבון את העובדה שחלק ניכר מהמינים המוכרים לנו היום חדר ארצה רק בתקופות מאוחרות או שעדיין לא שימש כגידול חקלאי משמעותי. להלן אציג כמה דוגמאות למינים שלא נכללו בין המינים שהשתבחה בהם הארץ ובעזרתן נוכל להגדיר טוב יותר את המכנה המשותף לשבעת המינים. לדוגמאות נוספות ראו במדור "להרחיב" ב"פורטל הדף היומי" (ברכות לה.א).

אלת הבוטנה ושקד

אפתח בשני מינים שלכאורה היה מקום למנותם בין המינים שהשתבחה בהם הארץ והכוונה ל"בטנים" (פיסטוק = אלת הבוטנה) ושקדים שהרי הם היו "מזמרת הארץ". "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם כֵּן אֶפְאֵא זֹאת עֲשׂוּ: קָחוּ מִזְמֶרֶת הָאֶרֶץ בְּכָלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לְאִישׁ מִנְחָה מֵעֵט צָרִי וּמֵעֵט דִּבְשׁ נִכְאֵת וְלֹט בְּטָנִים וּשְׁקָדִים (בראשית מג, יא)". העובדה שהם לא נמנו מצביעה על האפשרות שהתורה הבחינה בין מינים שהיוו בסיס לתזונת האדם בעת העתיקה לבין מיני מותרות. הדעת נותנת שהפיסטוק והשקד היו מיני מותרות משום שאין זה סביר שמאריך ישראל הנתונה ברעב ישלחו למצרים העשועה מצרכים בסיסיים. ניתן לעגן הסבר זה בדברי הרמב"ן (דברים ח.ה ד"ה אשר אבניה ברזל): "כי במקום אשר תחשוב שעשם אבנים תמצא ברזל, כי מעפרה יוקח. ובישרם כי בארץ ישראל מחצב נחשת וברזל, שהם צורך גדול ליושבי הארץ ולא תחסר כל בה. אבל מוצא הכסף והזהב איננו חסרון בארץ". כתב הרב שוורץ: "כלל גדול לימדנו הרמב"ן בשבחי הארץ. המעלה אינה במותרות ובשפע, אלא בהסתפקות במועט ובצורך הגדול. בארץ יש כל מה שצריך. לא פחות מדי ולא יותר מדי, וזו ברכה הראויה לאדם מישראל".

החרוב

החרוב נראה לא שימש כגידול חקלאי מסודר ועצי בר שהיו פזורים בשטח נוצלו באופן מזדמן. ייתכן גם שמעמדו הנחות של הפרי לא הצדיק את הכנסתו לגידול חקלאי. רק בתקופות מאוחרות יותר, לאחר שפותחו זנים משופרים והוכנסה לשימוש טכנולוגיית ההרכבה, התחילו לנצל באופן חקלאי. גם בשלב מאוחר זה החרוב נחשב כפרי נחות ואכילת חרובים נחשבת לדוגמה קיצונית להסתפקות במועט. "בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת: כל העולם

כולו מזוין בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת" (בבלי ברכות יז ב).

שבעת המינים כמוצרים בעלי חיי מדף⁶ ארוכים

עיון ברשימת שבעת המינים מגלה שכולם מוצרי מזון בעלי חיי "מדף ארוכים" וייתכן שעיקר המאמץ החקלאי הוקדש לכיוונום. תוצרי הגפן, הזית והתמר נשמרו לאורך זמן בכלי קיבול מסוגים שונים. החיטה והשעורה אוחסנו בפיטסים⁷, התאנים נשמרו לאחר ייבוש כדבלות והענבים כצימוקים או כריבה הנקראת "דיבס". גם לגרגירי רימון יבשים היו חיי מדף ארוכים. ז. עמר כתב שבניגוד למקובל הרי שהרימון היה מרכיב חשוב במזונו של האדם בארץ ישראל כאחד מהפירות היבשים. מסיבה זו לא היה מקום לכלול בין שבעת המינים את הירקות שנאכלו בעודם טריים.

מוצא שבעת המינים

שבעת המינים הפכו לסמל של ארץ ישראל משום שלפחות עשה מהם צאצאים לצמחי הבר של הארץ. החיטה, השעורה, הגפן, התאנה, הזית והתמר גדלו בארץ כצמחי בר. לעובדה זו יש חשיבות החורגת מהסמליות משום שהכלאות חוזרות בין מיני התרבות למיני הבר הביאו להתפתחות זנים עמידים יותר למחלות תוך שמירה על יבולים גבוהים ומשובחים. יוצא מן הכלל הוא הרימון שמוצאו היה כנראה מצפון מזרח ארץ ישראל. מאידך גיסא הרימון נמצא בארץ כבר מתקופת הברונזה הקדומה ("תקופת האבות") תקופה קרובה למדי למועד המשווער של הבית כן שעדיין הוא היה קרוב לטיפוס הבר.

לתגובות ורישום לקבלת מאמרי צמחים ובעלי חיים על פי סדר הדף היומי:

raananmoshe1@gmail.com

י ה' **וַיְהִי שָׁם** לאליהו לזין שלום רב,

בהכנות לקריאת פרשת עקב, נתקלתי בבעיה בפרק י' פסוק ה':

במילה "ויהיו", השווא של האות ה' רשום בכל מקום כשווא נח. מכיוון שהטעם הוא על החיריק נראה לי שהיה צריך להיות שווא נע. מבחינה מוסיקלית יש קושי, בקריאה האשכנזית, לפחות, להפיק שלושה צלילים על הברה "יה" המנוקדת בחיריק ושווא נח. אם יהיה זה שווא נע, הרי שהחיריק באות י' תהיה ההברה המוטעמת עם כל צלילי הטעם מונח, ואחרי כן יהיו עוד שני צלילים האחד עבור האות ה' השוואית והשנייה עבור ההברה "ו", וזה קל לביצוע.

שוחחתי על כך עם פרופסור שמחה קוגוט שנוטה להסכים שצריך להיות שווא נע.

אשמח לקבל את תגובתך בנדון.

מרדכי נאמן

תשובה. ברשימת דקדוקי הקריאה כתוב

י ה' **וַיְהִי שָׁם**: טעם נסוג אחור לז"ד הראשונה

אבל יש לנו כלל שאין נסיגה להברה סגורה.

את הרעיון של הברה פתוחה בגרונית בלי חטף אינני יכול לקבל.

⁶ א"ה. המלה במשמע זה 'חיי-מדף', יתכן שיש לה מקור במשנה כלים כג ה המשנה מדבר על כלי ציד: החרם טמא מפני הזוטו הרשתות והמכמרות והמדף והפלצור ומצודות הסכרין טמאין והאקון והרטוב והכלוב טהורין: מפרש הרמב"ם: **ומדף**, לוח שיש לו משען של עץ ובאותו עץ חמשען חבל שמחזיקו חצייד מרחוק וכאשר יורד שם חנוף באותו חבלי מושך את החוט ונופל עליו אותו הלוח. בשאר המקומות 'מדף' כינוי לטומאה קלה. ומי שרגיל למשמע זה shelf באנגלית עלול להכשל בתלמודו.

⁷ א"ה: ע"י בבלי ביצה טז ב, ושם במשמע חביות יין.

מזכיר לי שלפני כמה שבועות רציתי לתמוך בכלל ששוא אחרי תנועה גדולה בלתי מוטעמת הוא נע מהצירוף וַיֵּאמְרוּ לוֹ בראשית יט ה, ועוד לא יתכן שהשוא הוא נח כי אין נסיגה לשוא נח. כאן רואים שיש אינני חוזר בי מהראיה.

את מערכת הצלילים והסלסולים שאתה מזכיר אינני מכיר. בטעם מונח שלפני ז"ק לא מתעכבים כמעט. **ע"כ התשובה.**

בגליון עקב עא י ה **וַיֵּהֱיוּ שָׁם** הטעם ביו"ד נסוג אחור. באחד מכללי הנסיגה אחור נאמר שהטעמה אינה נסוגה להברה סגורה בדגש או בשווא נח.

מצאנו לזה חריגים דוגמת דברים יד כו **וְאֶכְלָתָ שָׁם**, אבל ההסבר שם הוא שהמילה ביסודה מלעיל, וכאן לא הצליח וי"ו ההיפוך להופכה למלרע.

בהגיגים⁸ נאמרה השערה שאולי בגלל שתבת היו"ד הראשונה ראויה לגעיא קלה (להגדרת ר"מ ברויאר זוהי געיית גרונית לפני יו"ד). אולי כוונת הכותב שם שהגעייה עושה העמדה קלה, ואע"פ שהה"א בשווא נח גמור, די בזה למשוך את הטעם אליו. **ע"כ מעקב עא.**

אליהוא: גם 'ויאמרו לו' וגם 'ויהיו שם' אני קורא שוא-נח. הרי יש כלל של דותן שנס"א הופך את שוא לנח. ואם לא די בכך, כבר יש שוא-נח בתיבה 'ויהיו' גם כאשר אינו נס"א. מעולם לא התקשיתי לקרוא, אף כי המוסיקה - אני מודה - נפגעת, כמו בהרבה מקומות אחרים, אשר לפעמים קשה באמת לקרוא.

צריך להודות שיש סתירות אחדות בין כללים שנחשבים 'כללי ברזל', ואחד הכללים 'עדיף' על האחר. האם הכלל שניסחתי כעת נכון?

אליהוא

תגובה ממני: איזה כלל ניסחת? שאם יש סתירה בין כללים צריך להעדיף אחד מהם? אני מתקשה להבין רמזים ולפתור חידות.

אליהו

טעמי תורה:

לכלל שאין נסיגה להברה סגורה יש חריגים, כגון: וַיֵּצֵקֶתָ לוֹ⁹ (שמות כה, יב), וְעִבְדָּתָ שָׁם (דברים כה, לו), וַיִּשְׁבֹּתָ בָּהּ (דברים כו, א), וְאֶכְלָתָ שָׁם (דברים יד, כו), וכיו"ב.

למותר לציין ששווא פשוט באות גרונית הוא שווא נח ללא ספק, כיון שאין שווא נע פשוט באותיות גרוניות.

דברי אליהוא הם סלט שלא כ"כ קשור לענייננו, הוא מנסה לעשות מכל כללי הדקדוק משהו לא ברור ולא מוחלט וממילא כל האפשרויות נכונות וקבילות. אז זהו שממש לא, יש יוצאים מן הכלל, אבל אין למחוק את כל הכללים בגלל זה.

דויד כוכבי: נאמר פה: הגעייה עושה העמדה קלה, ואע"פ שהה"א בשווא נח גמור, די בזה למשוך את הטעם אליו.

לפי התיאור מדובר בהשערה בדברים שניתנו לשיעורין, ואני רוצה לבאר ולבסס/להוכיח זאת יותר.

הענין מתבסס על ההסבר הדקדוקי של הנסוג אחור, שמישהו בהגיגים מצא לה תימוכין בקדמונים.

מדוע הטעם נסוג אחור? מדוע הוא נעלם ממקומו הטבעי ומופיע במקום זר? שאלה דומה ניתן לשאול על תיבות מוקפות, להיכן נעלם הטעם של התיבה הראשונה? התשובה היא שתיבות מוקפות הן תיבות שנפל מהן הטעם - או משום שהתיבה קצרה ודיה להתנגן כמילה אחת עם התיבה שאחריה, או משום שהפסוק ארוך וכבר "עייף"

⁸ ההפניה להגיגים אינה פעילה בגלל שינויים שהאתר עבר.

⁹ א"ה. תחילה הבאתי מהמקומות האלה ראיה לסתירת עצם הכלל, אבל במה שהבאתי מגליון עקב עא אפשר להשאיר את הכלל, וגם ליישב מהמקרא כאן.

מלחלק מפסיקים (שלישים) לכל שתיים שלש מילים, והמילים הראשונות מוקפות (או מונחות) כדי לשמר כח ונשימה לעיקר הפסוק בהמשך. ומהי משמעות המקף? אין לו משמעות – רק לסמן שהשמטת הטעם אינו בטעות. גם הנסוג אחר מתחיל כתיבות מוקפות. אלא שמתרחשת בו תופעה נוספת – תופעת הטעם המשני.

מהו הטעם המשני? המקום הנפוץ ביותר לטעם משני: המונח שבתיבת זקף. הזקף אינו בא לבדו, הוא זקוק למשרת, לכן כאשר יש בתיבתו הברה הראויה לגעיא, אותה געיא הופכת לטעם המשני מונח. כך קורה פעמים רבות גם במרכא שבתיבת תביר, וגם במרכא שלפני טפחא, ועוד.

המילים המוקפות נחשבות למילה אחת, וגם באותה 'מילה ארוכה' יכולה געיא להפוך לטעם משני. וכאשר התיבה הראויה לגעיא נמצאת בתיבה קודמת להברת הטעם המקורית, ואותה געיא הופכת לטעם משני – זוהי תופעת הנסוג אחר – זה נראה כאילו הטעם המקורי דילג למקום אחר, אך לא כן הוא.

מענה מובן שהשאלה כיצד נמצא טעם בהברה סגורה של יהיו שקולה לשאלה הכיצד קיימת הגעיא הרגילה להיות שם – כי היא היא – זוהי אותה הגעיא אשר קיבלה אפיון מוזיקלי, וסומנה משום כך כטעם.

ולמה באמת יש געיא קלה בהיה חיה, למרות ששאר געיות קלות באות רק בהברה פתוחה? התשובה היא שסתם געיות קלות באות בתנועה שקל להאריכה – בהברה פתוחה. בהיה חיה קיים צורך פונטי מסוים להאריך – בגלל הקושי שבביטוי האותיות ה' ו-ח' השוואיות.

געיא זו מוגדרת ע"י ר"מ ברויאר (בקיצור בסוף התנ"ך ללא מפרשים מוסד הרב קוק עמ' תה) 'געית הגרוניות שלפני יו"ד' היא מופיעה באות שלפני גרוניות הח"ע בהברה שלפני יו"ד מוטעמת. הוא מחלק בין ה-ח שגעיה זו מופיעה בעקביות בכל הדפוסים ולכן גם הוא הציב אותה בכל מקום (למעט מקומות שיש געיא אחרת באותה מלה); לעומת הגעיה לפני האות ע"ן שלא הובאה כלל בדפוסים, ולכן הוא מביאה רק בהעתק מכא"צ או לניגוד במקומות שכא"צ לא נשתמר.

למשל ישעיהו וַיֵּאמֶר אֲלֵיהֶם יִשְׁעִיָּהוּ יִשְׁעִי לֹא ו. ובהגדרתו זוהי 'געית רשות' שלעיתים המנקד מסרן משמיט. בכתר ארם צובה היא נמצאת (במלה ישעיהו) בעיקר במילים מוטעמות בזקף.

ט כ וַאֲתַפְּלֵל גַּם-בְּעֵד אֶהְיֶה בְּעַת הַהוּא: מִשֶּׁה אוסי: לרבנים הנכבדים, למשפ' פרנק. שלום וברכה, עבדכם כותב על הקדיש. מצאתי ש'צלא' היא תרגומה הארמי של 'הטה' העברי: "הַטָּה אֲזַנְךָ (תהלים פח, ג) = צלי אדנך. הקשר של 'צלותא' - לער' - י"א 'וצל' = הגיע (בדומה לקרבן) = להתקרב ע"י תקרובת), באשר לעב' - אפשר לקשרה ל"הציל"? "צהל", 'צלצול' = קול? משורש 'צלא' קיבלנו את ה'צלן' (בתלמוד אישה צִלְנִית = המרבה להתפלל). מה שבטוח שאין לו קשר ל'צל' - צללים, כי באר' הוא 'טלל' = כיסוי, וממנו הטל, הטלית והמטלית המכסים. אשמח לשמוע דעתכם. תודה. אוריאל: בשם אמו"ר¹⁰:

באופן פשוט, בארמית התלמודית יש הבחנה בין בנין אפעל (שמשמעותו היטה או סילף) לבנין פעל הדגוש (שמשמעותו התפלל), כפי שניתן לראות במילוננו בערכים אצלי, צלותא וצלי.

האם העובדה ששניהם משורש צל"י מחייבת שיש קשר במשמעות? לא' פתרונים!

¹⁰ ידידנו ר' יצחק פרנק נר"ו מחבר המילון התלמודי practica talmud dictionary שמלבד ההסבר באנגלית נותן גם את תרגום המלה לעברית. חלקים מהמילון ניתנו להורדה כפי שמציין אוריאל.

אַצְלוּ [צלי אפעל: מצלי, prt., אצלווי, inf.]

1. הטה; הוויז הצדה

he bent; he tilted; he turned

בי דייכת, אצלי אצלווי דוך. ביצה יד, א ורשיי שם
When you pound (salt on a festival), you must definitely tilt (your receptacle) and pound.

2. סלף; ענת he twisted; he perverted

מצלי דינא סנהדרין קט, ב "the perverter of justice"
Cf. the conjugation of אפעל in G for G, pp. 117-119.
DIFF: צלי

צלותא [צלו, abs. n.]

תפלה prayer; the Amida

בשבתא, בין בצלותא בין בקדושא, "מקדש השבת"
פסחים קי, ב

On the Sabbath, both in the Amida and in Kiddush,

צלי [צלי פעל: מצלי, prt., ל'צלווי, inf.]

התפלל he prayed; he recited the Amida

רב צלי של שבת בערב שבת, ברכות כו, ב

Rav recited the Amida for the Sabbath on Friday.

Targum Onkelos translates אל האלהים in Bereshith 20:17 as 'צלי אברהם קדם ה' and Avraham prayed before God.

Cf. the conjugation of גלי in G for G, pp. 111-113.

SEE: צלותא, צלי

(one says) "He who sanctifies the Sabbath"

SEE: צילותא, צלי

רחמים שר-שלום

מדוע ה"שביעי" של פרשת "עקב" קצר מאוד?

פרשת "עקב" אותה נקרא בשבת הבעל"ט היא פרשה די ארוכה. יש בה 115 פסוקים ולכל עולה ניתן היה לקרוא בממוצע 16 - 17 פסוקים. תמוה הדבר שחלוקת הפרשה לשבעה עולים לוקה בחוסר איזון משווע שמתבטא בזה שלעולה השביעי (המשלים) הועידו רק קטע של 4 פסוקים בלבד (עליו חוזר המפטיר).

מי שבדק את חלוקת "עקב" במנהגים השונים מגלה שברוב המנהגים הקדומים שזכרם בא בכתבי יד ובדפוסים ישנים, השביעי ה"משלים" את פרשת עקב אכן קורא מ"כי הארץ אשר אתה בא שמה (יא, י)". במנהגים אחרים מוצאים שהשביעי קורא החל מ"והיה אם שמע תשמעו (דברים יא, יג)". שתי חלוקות אלה מצויות גם בכתבי יד ומקורות של יהודי תימן. לעומת מנהגים אלה נהוג בימינו לקרוא למשלים של פרשת "עקב" רק את הפרשה האחרונה של הפרשה (יא 22-25) שבה 4 פסוקים בלבד. המפטיר שבדרך כלל קורא את שלושת הפסוקים האחרונים של הפרשה נאלץ לחזור ולקרוא את כל ארבעת הפסוקים שקרא המשלים כי לפי ההלכה אין לשייר בפרשה פחות משלשה פסוקים.

מבחינת ההלכה אין שום מניעה לחלק את פרשת השבוע (הנקראת בשחרית של שבת לשבעה קרואים) כראות עינינו ובלבד שנשמור על הכללים הידועים. כגון: לקרוא לפחות שלושה פסוקים לכל עולה; לא לשייר בפרשה (הפתוחה/הסתומה) פחות משלשה פסוקים; לסיים בדבר טוב ועוד. המקומות בהם מסומנים בחומשים הנפוצים ה"עליות" ראשון, שני, שלישי וכו' אינם מחייבים ולמעשה הם המלצות בלבד שהציבור קיבל אותם מטעמי נוחות למניעת ריבות ומכשולים.

ועדיין יש מקום לשאלה מדוע מכל המנהגים השונים נתקבלה דווקא חלוקה זו לפיה קורא העולה השביעי (ה"משלים") של פרשת עקב קטע קצר של ארבעה פסוקים בלבד? העובדה שחלוקה זו נעשתה החלוקה הדומיננטית השלטת בימינו כמעט בכל קהילות ישראל אכן מעוררת תמיהה גדולה.

את התשובה לשאלה זו נוכל למצוא בתורת המקובלים שייחסו לעלייה של ה"שישי" את המעלה הגבוהה והחשובה ביותר מכל יתר העליות לכן הם ביקשו לחלק את פרשת עקב באופן כזה שאת פרשת "והיה אם שמע" (יא 13-21) שהיא הפרשה השנייה של קריאת שמע - יקרא דווקא העולה השישי. כתוצאה מזה נותר לעולה השביעי לקרוא רק את הקטע האחרון של הפרשה בה 4 פסוקים בלבד.

נשים לב לכך שגם את פרשת "שמע" (ו 4-9) הפרשה הראשונה של קריאת שמע שבסוף פרשת "ואתחנן" קורא השישי. אבל שם אין בעיה כי אחרי פרשת שמע נותרו לעולה השביעי פסוקים רבים. (במנהג המקובל היום ברוב הקהילות קורא השביעי בפרשת ואתחנן 11 פסוקים; במנהג תימן 17 פסוקים; לפי חומש ונציא של"ד 27 פסוקים).

ביטול המנהגים השונים בחלוקת פרשת עקב מעיד על כוחם הגדול של חכמי הנסתר שדחו את המנהגים השונים שרווחו בישראל והצליחו להשפיע כמעט על כל העדות לקיים מנהג אחיד ברוח הקבלה. תופעה דומה ניתן למצוא במנהגים נוספים שהתקבלו והתפשטו בהשפעת המקובלים.

א"ה. מנהג אשכנז מערב מובהק

כהן קורא עד 'יחיה האדם', לוי – עד 'אשר נתן לד', שלישי – עד 'כאשר דבר ה' לד', רביעי – עד 'ובזרעך הנטויה', חמישי – עד 'לתת להם', ששי – עד 'חלב ודבש'.
הפסוק האחרון של קריאת לוי נקרא בהרמת קול.
כלומר הששי הוא לפני 'והיה אם שמוע'
כי לא חששו לקבלה
אליהו

רחמים שר שלום: בדקתי 14 מנהגים קדומים ברשימה שהכינה גב' אילנה קצנלנבוגן.
ב-10 מהם השביעי מתחיל בפרק יא פסוק י' "כי הארץ אשר אתה בא שמח" (ביניהם שני מנהגי תימן). (חברנו גד ברנע העיר לי שחלוקה לפי הנ"ל נמצאת גם בתנ"ך המחולק לחיילי צה"ל ובעוד חומשים).
ב-3 מהם השביעי מתחיל בפרק יא פסוק י"ג "והיה אם שמוע" (ביניהם מנהג תימני אחד) רק במנהג הנפוץ היום מתחיל השביעי בפרק י"א פסוק כ"ב – ארבעה פסוקים – עליהם חוזר המפטיר.
מכאן ניתן להסיק שהמנהג המקובל בימינו, שלפי דעתי הונהג בהשפעת המקובלים שראו בעלייה השישית את העלייה החשובה ביותר, היא חדשה יחסית.
לפי הנ"ל רואים שבתימן לא נהגו כן. להזכירכם: במנהג התימני מכבדים ילד קטן לעלות ולקרא בעצמו את ה"שישי"...
בברכה
רחמים שר שלום

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה
<http://www.otzar.forum.org/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

אם אתה מתעניין
בהגשים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל געושים לשוניים
בכתובת: maanelashon@gmail.com
☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺